

4. *Bach G.* Inflation. A study in Economics, Ethics and Politics. — Brown University Press, 1988. — 462 p.

5. *Boswarth B., Lawrence R.* Commodity Prices and the New Inflation. The Brookings Institution. — Washington D.C., 1982. — 643 p.

Ю. О. ГРИГОРЕНКО, аспірант

РОЛЬ ТА МІСЦЕ БАНКІВ В ІНВЕСТИЦІЙНОМУ ПРОЦЕСІ

Забезпечення інвестиційними ресурсами є однією з актуальних проблем економіки України. Важливу роль у підвищенні інвестиційної активності та забезпеченні економічного зростання країни відіграють банки, що згідно з Законом України «Про інвестиційну діяльність» від 18 вересня 1991 р. є суб'єктами інвестиційної діяльності.

Комерційні банки беруть участь в інвестиційному процесі за трьома основними напрямками діяльності — обслуговування руху коштів, що належать інвесторам-клієнтам та призначені для інвестиційних цілей; співробітництво в мобілізації накопичень і заощаджень та їх спрямування на інвестиційні цілі; укладення в інвестиційні проекти власних і залучених ресурсів [2, с.10—11].

Згідно з найбільш загальним трактуванням інвестицій, під якими розуміють укладення капіталу для отримання в майбутньому більшої суми капіталу або досягнення іншого виду ефекту, будь-які активні операції банків можуть уважатися інвестиційними, оскільки вони передбачають укладення грошових коштів з метою отримання прибутку або досягнення певного ефекту.

Існує методологічна проблема відмінності загальних статистичних характеристик інвестиційної діяльності та характеристик, що відображають інвестиційну діяльність банків. Так, згідно з положеннями бухгалтерського обліку в банках до інвестицій належать виключно вкладення в боргові цінні папери, що перебувають у власності банку та вкладення в статутний капітал суб'єктів господарської діяльності, коли загальне поняття інвестицій значно ширше й охоплює інші види економічних активів.

Сучасний стан інвестиційної діяльності банків визначається нестабільністю загальноекономічної ситуації, що зумовлена нас-

лідками грошово-кредитної та бюджетної політики держави. З урахуванням економічних умов господарювання стає зрозумілим, що основні причини недостатньої участі банків в інвестиційному процесі криються не у внутрішньому середовищі банківської системи, а пояснюються макроекономічною ситуацією.

За умов значного попиту на інвестиції (за розрахунками фахівців загальна потреба української економіки в інвестиціях становить близько 40 млрд дол.), українські банки не здатні його задовольнити. Частка кредитів банків у фінансуванні капітальних укладень за 1999 р. становить менше 1%. Таким чином, роль банків в інвестиційному процесі можна розцінювати як мінімальну, що не відповідає ні потенційним можливостям банків, ні потребам економіки.

На підставі економіко-статистичного аналізу визначено основні перешкоди в інвестиційній діяльності банків.

1. Незначний розмір активів та власного капіталу. Фінансовий потенціал більшості українських комерційних банків недостатній для інвестиційного забезпечення масштабних проєктів. Розмір активів (близько 6 млрд дол.) та капітал українських банків (20% від розміру активів) не може конкурувати з аналогічними показниками банківських установ країн Східної Європи. Капітал банківської системи України не перевищує 5% ВВП, коли в країнах Центральної та Східної Європи цей показник становить близько 40%.

2. Недостатнє законодавче забезпечення банківської діяльності. Без створення надійної системи правових гарантій для всіх інвесторів, до яких належать і банки, практично неможливо розраховувати на активізацію інвестиційної діяльності. Необхідно законодавчо посилити майнову відповідальність позичальників перед кредиторами та вдосконалити Закон «Про банкрутство», недоліки якого пов'язані з тривалістю процедур та складністю механізмів встановлення черговості погашення вимог кредиторів.

3. Надмірний тиск на банківську систему державних органів. Залежно від напрямів державної політики та поточної кон'юнктури фінансового ринку НБУ може змінювати умови функціонування банківської системи. Постійна та не завжди обгрунтована зміна умов зовнішнього середовища вносить додаткові перешкоди в діяльність банків.

Іншим державним органом, що значною мірою впливає на функціонування банківської системи є податкова адміністрація, і цей вплив не завжди виявляється позитивним.

4. Високий рівень проблемної заборгованості за кредитами та іншими видами активів. Станом на 01.07.2000 р. обсяг проблемної

заборгованості за кредитами суб'єктам господарювання досяг 26,1% (близько 4 млрд грн.) від суми наданих кредитів [1, с.27].

Зростання проблемної заборгованості негативно впливає на прибутковість банків через необхідність формування резервів на відшкодування кредитних ризиків, що відносяться на собівартість банківських послуг.

5. Переважання короткострокових та нестабільних пасивів. Короткострокові депозити фізичних і юридичних осіб (на термін до 1-го року) є одним з основних джерел залучених коштів. Спостерігається високий рівень нестабільної частини пасивів, що можуть бути вилучені за першою вимогою власника коштів — депозитів до запитання юридичних та фізичних осіб, що становлять 30% пасивів (станом на 01.07.2000 р.).

6. Високі ризики кредитування, відсутність привабливих позичальників. Високий ризик кредитування пов'язаний з погіршенням фінансового стану багатьох суб'єктів господарської діяльності — понад 40% з них ведуть збиткову діяльність, тобто в такому випадку фактично відсутні джерела погашення кредитів.

Організаційні та фінансові умови діяльності суб'єктів господарської діяльності через різні причини не відповідають міжнародним вимогам: фінансова «прозорість» підприємства, забезпечення захисту права власності, надання гарантій недоторканності майна та ін.

7. Зниження дохідності банківської діяльності. Передумовами зниження дохідності є стратегія держави на фінансовому ринку та посилення конкуренції на ринку банківських послуг. За умов зниження дохідності активних укладень банки не мають достатньої мотивації до фінансування інвестиційних проектів. Відносно низький рівень дохідності (до 10% річних) є характерним для всіх розвинених країн, проте, беручи до уваги високі ризики, що не компенсуються достатнім рівнем прибутковості, така ситуація є загрозливою для прибутковості банківської діяльності.

8. Високий розмір ставки обов'язкового резервування. Обов'язкове резервування є одним з інструментів грошово-кредитного регулювання. При цьому вплив високої ставки резервування на банківську діяльність є цілком негативним через обмеження фінансових можливостей банків для вкладення коштів. У зв'язку зі стратегією на послаблення тиску на банківську систему НБУ знизив ставку резервування з 17% до 15%, що незначною мірою поліпшило ситуацію і дало змогу вивільнити кошти для вкладення в реальний сектор економіки.

Одним з джерел припливу капіталу в банківську систему є рефінансування з боку НБУ. Залучені за рахунок рефінансування

кошти комерційні банки вкладають у реальну економіку. До цього моменту, практично всі кошти НБУ (більше 10 млрд грн.) спрямовувалися на покриття дефіциту державного бюджету через купівлю ОВДП у Міністерства фінансів. Кредити НБУ, що надані комерційним банкам, не перевищують 600 млн грн., частина з яких — стабілізаційні кредити на відновлення діяльності комерційних банків. Тобто обсяги та напрямки рефінансування НБУ не сприяють посиленню кредитно-інвестиційної діяльності комерційних банків України і без змін державної політики в цій сфері не можна розраховувати на її активізацію.

Загальна сума кредитів, наданих комерційними банками суб'єктам господарювання на 01.07.2000 р., становила 15,3 млрд грн., що на 30% більше ніж на 01.01.2000 р. (11,8 млрд грн.) [1, с.83]. Частка кредитів, наданих комерційними банками, становить близько 47% від загальної суми активів.

Найістотніше значення для економіки має довгострокове кредитування, проте за рахунок збільшення обсягу короткострокових кредитів частка довгострокових за I півріччя 2000 р. знизилась з 22% до 18%.

Близько 82% кредитів належать до короткострокових (до 1-го року), що, зрозуміло, недостатньо для значного посилення інвестиційного процесу. Короткострокове кредитування здійснюється під швидкоокупні торговельні та експортно-імпортні операції.

Практично всі українські комерційні банки є універсальними. Тобто вони виконують усі види банківських операцій, залучаючи як довгострокові, так і короткострокові ресурси, при цьому останні переважають у структурі пасивів.

Виникла потреба створення інвестиційних банків, що мають займатися переважно довгостроковим фінансуванням. Для виконання своїх функцій інвестиційні банки повинні мати можливість залучення відповідних довгострокових пасивів. Українська економіка не спроможна забезпечити такий рівень вільних коштів. У цьому аспекті важливу роль можуть відіграти банки з іноземним капіталом, що здатні залучати кошти для масштабних проєктів та програм.

Єдиним інвестиційним банком в Україні можна вважати банк «Credit Suisse First Boston Ukraine». Банк (станом на 01.07.2000 р.) входить до групи малих банків — з сумою активів менше 50 млн грн., що свідчить про те, що його безпосередні інвестиційні можливості вельми незначні. Основним моментом є не розмір акти-

вів, а його належність до міжнародної банківської корпорації, дочірньою структурою якої він є.

Банки України можуть також сприяти залученню іноземного капіталу в Україну. Іноземні інвестори активніше інвестуватимуть українську економіку за умови, якщо українські суб'єкти господарювання фінансуватимуть інвестиційні проекти за рахунок власних ресурсів, що є ознакою довіри до уряду країни. Сильна банківська система — один з важливих чинників довіри до країни, а отже, слабкість українських банків є однією з причин низького рівня іноземних інвестицій в Україні.

В умовах нестачі інвестиційних ресурсів одним з джерел фінансування інвестиційних програм може стати фондовий ринок. Важливу роль у процесі становлення фондового ринку України відіграють банки. Необхідною умовою ефективної діяльності банків на фондовому ринку є стабільність макроекономічної ситуації та належний рівень довіри до банківської системи.

Одним з ефективних шляхів реалізації інвестиційного потенціалу банків є їх функціонування як складової частини фінансово-промислових груп (ФПГ). Це дасть можливість поєднати банківський та промисловий капітали з метою реалізації довгострокових економічних інтересів усіх учасників ФПГ шляхом реалізації обґрунтованих проектів. Незважаючи на те, що до цього часу в Україні не зареєстровано жодної ФПГ значна кількість українських банків уже фактично діє як частина ФПГ або інших економічних груп, проте юридично такий стан речей не фіксується. Прикладом є діяльність окремих комерційних банків («Український кредитний банк», «Фінанси і Кредит», «Укрсиббанк») у сфері приватизації великих промислових об'єктів, що фактично діють в інтересах своїх економічних груп.

Важливу роль у процесі повернення «тіньових» капіталів у сферу реальної економіки мають відіграти банки. За різними оцінками в «тіньовій» сфері обертається до 50% ВВП, і залучення цих ресурсів у легальний обіг активізує інвестиційну діяльність в Україні. Деякі із заходів, що мали б стимулювати легалізацію «тіньових» капіталів уже передбачені відповідними нормативними актами, проте ефективність їх застосування є недостатньою через низький рівень довіри громадян до держави.

Серед джерел інвестиційних ресурсів важливе місце посідають заощадження населення. Заощадження населення трансформуються в інвестиції, як правило, за допомогою фінансових посередників, у т.ч. шляхом придбання цінних паперів. Кошти населення, що можуть бути використані на інвестиції поділяються

на такі, що обертаються в банківській системі та поза її межами. Залучення останніх є пріоритетним завданням політики держави та банківських установ.

Кошти населення, що залучені до банківської системи станом на 01.07.2000 р., дорівнюють 5649 млн грн. (18% активів банків) [1, с.62]. За різними оцінками, фактичний обсяг заощаджень населення становить 10—15 млрд дол. У доларовому еквіваленті кошти населення в банках ледве перевищують 1 млрд дол., тобто в теперішній час кошти фізичних осіб не є вагомим джерелом інвестиційних ресурсів.

Перспективний напрям укладення банківських капіталів — іпотечне кредитування, що є однією з форм довгострокового кредитування. Розвиток даного виду банківських операцій сприяє як вирішенню житлової проблеми в країні, так і залученню додаткових коштів. Потенційні можливості діяльності банків на ринку нерухомості достатньо високі, що визначається потребою в забезпеченні житлом. Кілька банків уже мають позитивний досвід роботи в цій сфері, що є підтвердженням перспективності цього напрямку банківської діяльності.

Розширення обсягів та структури лізингових операцій є одним з перспективних напрямів розвитку банківської системи. Для української економіки, що характеризується високим ступенем капіталоємності, застосування лізингу може вирішити проблему оновлення основних фондів підприємств та дасть змогу оживити інвестиційний процес. Необхідно розробити державну програму розвитку лізингу, яка мала б врахувати зменшення рівня оподаткування як для підприємств, так і для банків.

Заходами, що сприятимуть активізації інвестиційної діяльності банків є звільнення від оподаткування доходів банків, які отримані від довгострокового кредитування та введення диференційованої системи обов'язкового резервування залежно від параметрів діяльності банку — надання державних гарантій, обсяг довгострокового кредитування, обсяг залучення коштів фізичних осіб та ін. Запровадження диференційованих підходів дасть змогу повніше врахувати фінансове становище та сферу діяльності кожного банку і стимулювати становлення окремих пріоритетних напрямів розвитку банківського бізнесу.

Отже, посилення активності банківської системи в інвестиційній сфері потребує вирішення таких завдань:

- усунення перешкод для участі банків у статутних фондах інших підприємств та сприяння їх участі у ФПГ;

- активізація роботи у сфері залучення коштів населення за рахунок заходів, спрямованих на підвищення довіри до банків — формування позитивного іміджу банківської системи, поліпшення інформованості населення України про діяльність комерційних банків та проведення привабливої відсоткової політики;
- зниження номінальних та реальних процентних ставок шляхом оптимізації облікової політики та політики рефінансування НБУ;
- сприяння розвитку інститутів спільного пайового фінансування важливих проєктів і програм та кредитних об'єднань, що орієнтуються на фінансування фізичних осіб;
- удосконалення порядку реалізації заставленого майна та порядку банкрутства суб'єктів господарювання, що необхідно для захисту інтересів кредиторів;
- створення умов для розвитку банківських установ, які спеціалізуються на довгостроковому та іпотечному кредитуванні (звільнення від оподаткування доходів банків, які отримані від довгострокового кредитування та введення диференційованої системи обов'язкового резервування), кредитуванні малого бізнесу;
- розроблення механізмів стимулювання лізингу шляхом удосконалення системи оподаткування лізингових операцій.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бюлетень Національного банку України. — 2000. — №7. — 159 с.
2. *Коротков П.А., Борисов С.М.* Инвестиционный процесс и коммерческие банки // Деньги и кредит. — 1996. — №7. — С.10—12.

В. М. КОЧЕТКОВ, канд. екон. наук

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ФІНАНСОВОЇ СТІЙКОСТІ ЯК УМОВА ЕФЕКТИВНОГО БАНКІВСЬКОГО МЕНЕДЖМЕНТУ

У сучасних умовах низький рівень банківського менеджменту призводить до погіршення надійності банківської діяльності і навіть до банкрутства багатьох вітчизняних комерційних банків.

Специфіка управління комерційними банками країни така, що останні змушені працювати в умовах нестабільної економічної